

GELENEKSELLİK, BİR EL YAZMASI VE İDEOLOJİ*

Faruk ATALAYER**

Bu incelemede, geleneksel sanatların ereği, programı, süreci ve Türkiye sanatsal yaşamına katkısı tartışılmayacaktır. Yine sosyolojik-psikolojik açıdan gelenekselliğin bilimsel açılımı yapılmıyacaktır.

1980 darbesinden sonra, üniversiter sanat yaşamına yaygınlaştırılarak “monte” edilen “geleneksel sanatların” sanatsal gerekliliği ve varsa çizgisi bu çalışmada irdelenmeye çalışılacaktır.

İdeolojik analizler, 1950’li yıllarda yazıldığı tahmin edilen, el yazması sanat eğitimiyle ilgili bir kitaptaki verilerle yapılacaktır.¹

Analizlerden önce; gelenekselliğin sosyolojik, psikolojik, sosyo-ekonomik dayanaklarının verileriyle “tartışmaksızın”, ilgili başlıklarlı genel çerçevede çizilecektir.

1- GELENEKSEL NEDİR?²

Geleneğe; Büyük Türk Sözlüğü; ”(İsm. Sosyolojik) Alışagelmış şeyler” tanımını veriyor. Yine Serhat Yayınlarının Türkçe Sözlüğü “Eski, atalardan kala kala süregelen alışkı, huy, uyulması zorunlu durum” diye, geleneği tanımlıyor. Kocaoluk Yayınevinin Türkçe sözlüğü, “Kuşaktan kuşağa geçerek gelen, topluluğun üyeleri arasında ortak ve özel bir ruh dolayısıyla sağlam bir bağ kuran hertürlü

* 1995 yılında, 9 Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Sanatlar Sempozyumunda sunulan, geliştirilmiş ve yeniden düzenlenmiş bildiridir.

** Yrd.Doç., Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Öğretim Üyesi.

¹ AĞARTI Ömer, Resim Sanat Tarihi Terbiyesi ve Öğretim Metodu, El Yazması, Tarih belirsiz.

² Kavramın tanımı, MEB’nın tavsiye ettiği sözlüklerden sorgulandı.

alışkı, anane, bir ulusu oluşturan etkenlerden birisi” diye tanım yapıyor. Hat Yayınlarının sözlüğünde; “Öteden beri toplumda sürüp gelen ve bizim uymak zorunda olduğumuz hertürlü davranış, anane” tanımı var. 1988 tarihi TDK’nın Türkçe Sözlüğünde; “Bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup, kuşaktan kuşağa iletilen kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi-töre ve davranışlar.” tanımlaması getirilmiş. Meydan Larus Büyük Lugat’da, gelenek; “Uzun bir zaman süresi boyunca efsane, doktrin, görüş ve törelerin aktarımı.” diye açıklanıyor.

Geleneksel (sıfat), ise tüm sözcüklerde “geleneğe dayanan, gelenekselle ilgili olan” diye tanımlanıyor.

O, Hançerlioğlunun Felsefe Sözlüğü’nde gelenekçilik; “gerçeği geçmişde bulan yada geçmişi özliyen öğretilerin genel adı” olarak belirtilmiş.

Görüleceği üzere, “gelenek-geleneksel” kavramlarını, sözlüksel veya ansiklopediksel kaynaklarla değerlendirmek, kaçınılmaz olarak, soyut, öykünmecî veya içi kof sosyolojik tanımlarla uğraşmaktır.

2. YAPAY GELENEKLER (veya gelenekçilik)

Zaman zaman yükselen (yada güdümlenen) ideolojik kadrolaşma ve siyasi iktidar örgütlenmesinde, “gelenek, geleneksel” kavramları korkutucu, öldürücü, yıldırıcı, pasivize edici bir silah olarak, zaman zamanda dokunulmaz, tabu olarak kullanılmaktadır.

Günümüzde, hem İslam, hemde Türk-İslam sentezi görüşlerine ait görünen (kimi gruplarda ırkçı-milliyetçi, kimi gruplarca kökdendinci ağırlıklı), “yakıcı bir takkiye” aracına dönüştürülmüş olan “gelenek-geleneksel” kavramlarına bağlanan görsel sanat yapılaşmaları için, bilimsel bir tutumla yazılıp-söylenecek çok şey vardır.

“Tüm popülist, ırkçı, dinci, kof ve doğmatik maddeci tanım-yaklaşım ve tutumlara karşın, gerçekten Plastik Sanatlar alanında, geleneksel olan nedir?

(...) Sosyolojik açıdan geleneksel olan herşey a) **Olumlu** b) **Olumsuz** c) **Yapay** olarak ayırt edilir. (Yapay gelenekler, olumsuz

gelenekler grubunda olmasına karşın, kendiliğinden (spontan) değil de, topluma **zorla-tepeden inme** dayatılıp-yaratıldığı için ayrı bir grubu oluştururlar.)

Olumlu olanlar, hem ekonomik, hem sosyolojik varlık değerlerini, tüm gelişmelere karşın sürdüren geleneklerdir. Olumsuz olanlar ise, ekonomik gerçekliğini yitirip, sosyal gerekliliği kaybolan geleneklerdir. Yapay gelenekler ise; hem politik, hem ideolojik olarak körüklenen geleneklerdir. Bunlar, işlevsel açıdan, yönetenlere çıkar ve iktidar sağlayan, zorla dayatılan, insanı insan olmaktan çıkararak (kullaştırmanın, sömürmenin, gütmenin ön koşulu) kurumlaşmalardır. Bu gelenekler, özellikle geçmişin yöneten-egemen zümrelerine (soylulara, feodal yöneticilere) aittir. Nerede, tepeden inme, yasalarla korunan bir gelenek yapay olarak “hortlatılırsa”, bu geleneklerin geçmiş bir soyluluğa, hanedana ait olduğu çok kolayca tanımlanabilir. Aksine olarak, göçerlerin, boyların, halkın, yönetilenlerin gelenekleri ya “folklorik”, ya da “zenaat” kapsamında hiçleştirilir.”³

Bayron, yapay geleneklerin kurumlaştırılmadan önce, sağlam bir altyapı ve “pazar ilişkilerinin” gerçekleştirildiğini, uzun bir süreç içinde, propoganda ağırlıklı insan ilişkileri ürettiği gerçeğinin altını çizerek belirler. Yani yapay geleneklerin zor’a başvurarak, yeniden egemen kılınması için, eski ekonomik ve pazar ilişkilerinin de “hortlatılıp” işletilmesi gerekmektedir.

3- GELENEKSEL KARŞISINDAKİ TUTUM

Toplumsal bir bireyin gelenek ya da gelenekselliğe karşı olması veya onları **yokumsaması** olası değildir. İçinden çıktığımız tarih, iyisiyle-kötüsüyle bizimdir. Onları araştırmak, incelemek, yaşatmak ve sürdürmek objektif bir tutumdur.

Ama, toplumsal bireyi, yurtdaşı “kullaştırmaya”, toplumu “ümmete” dönüştürmeye yönelik, ideolojik, siyasal amaçlı yapay geleneklere (yada gelenekciliğe) karşı olmak da, en erdemli, en doğru

³ ATALAYER, Faruk, Sanat tarihi Semineri, Teksir, Sf. 3, 1976.

tutumudur.

Sanatsal ilerleme ve gelişmenin **temel ve değişmez eksen** olan; yenicilik, buluşculuk, yaratıcılık nitelikleri, geleneksel sanatların erek, kapsam, süreç ve sonuç yapılanması ile **asla bağdaşmamaktadır**.

“**Erek**” olarak geleneksel; eskiyi yeniden diriltip-”muhafaza” etmedir. “**Kapsam**” olarak geleneksel iktidar kavgasının güçlü, etkili bir propaganda ve ajitasyon aracıdır. “**Süreç**” olarak geleneksel akıl egemenliğinde usta-çırak ilişkisi içeren atölye eğitimiyle tümevarımcı-tümdengelimci **aynılık-benzerlik** edinilmesini sağlamaktadır. “**Sonuç**” olarak geleneksel; hortlatılmış geri ekonomik alt yapıya ara eleman teknisyen-uzman yetiştirmekdir yada görsel sanatlardaki (kuşkusuz diğer tüm sanatlardaki) **kirlilik, yabancılaşma, kısırlık ve tıkanmışlığın** panzehiri-kurtuluşu, **Geleneksel Sanatlar** değildir. (Amacı, kuralları işlem biçimi, mistik denetlenebilirliği buna el vermez.) Kısaca kirlilikten kurtuluşu “gelenekselde görme”, propoganda amaçlı ideolojik bir “iddia” olmaktadır.

Günümüz yaşamında, emperyalist nitelikli kültürel baskınlara, teknik ve teknolojinin yarattığı, kirlilik ve yabancılaşma sorunlarına karşı, yaratıcı-çağdaş sanatın tüm dinamiklerine gereksinim duyarken; geleneksel sanatları **alternatif** olarak kurumlaştırmak, **asla samimi** bir çözüm değildir.

Ya da, tarihsel hoşgörüyle, entellektüel afiyle, çakayla, demokrat olma soytarılığıyla, “gelenekciliğin” altındaki ideolojiyi, iktidar olma siyasetini görmemek, çok pahalıya ödenecek bir tutumdur.

“Geçmiş zamanının eğitimi, sanatı, geçmiş zaman ortamına, doğal ve yapay biçimlerine aittir. Yeni: yaşanan zamanla, yeni zamanın çabası ve ürünleriyle tarihsel zorunlu bağlara, determinist ilişkiye karşı eski zamanın ne eğitimi, ne de sanat ürünleri çakışmaz, bir birlerini karşılamaz.”⁴ Çünkü yeni, eskinin yıkılmışlığıdır.

“Tüm yaşamımızı kaplıyan ve olumsuzca denetliyen tekniğe,

⁴ ATALAYER, Faruk. Temel sanat Öğeleri, A.Ü.. GSF yayınları, Sf.212, 1994, Eskişehir.

teknolojik çağdaşığa sırt çeviremeyiz. Ya da karşısına ilk çağ el sanatları veya lonca ustalığıyla çıkamayız.”⁵

Her yaşanılan zaman, hiç kuşkusuz toplum ya da birey olarak, daima “geçmişin” bir sentezidir. Geçmiş olmadan, gelecek örgülenmez. Yeni, eskiden çıkmış, eskiye bağlı olarak varolmuş, ama asla **eskisinin tekrarı** olmıyan, bambaşka bir bileşimdir. Geçmiş bilinmeden, geçmiş özümsemeden, gelecek inşa edilemez.

“Yeni olan, yaşanılan daima geçmişin yıkılmasından, çökmesinden, parçalanmasından doğar. Geçmişin içinden çıkagelir. Ama, geçmişden hem nicel, hem nitel olarak ap-ayrı bir süreç olarak varolur.”⁶

Geçmiş sanatları yeniden yapılaştırıp, bir toplumda egemen üstyapı, kurumu haline getirilirse (sürekli, tekrarlara dayalı, üretim yapan bireyler yetiştirileceğinden) **zaman geriye-eskiye** döndürülmüş demektir. Acaba bu iyi ve doğru mu?

Genel olarak insanlığın ulaştığı “ortalama uygarlık çizgisine” göre değerlendirirsek, **geriye dönüş** bir toplum için, “maliyeti çok pahalı” olumsuzlukdur.

Geleneksel Sanatların, “bir darbeden” sonra, üniversiter düzeyde kurumlaştırılması, süreç içinde çok genişlemiş bir altyapının da örgütlenip, yaşama geçirildiğini gösteriyor. Çünkü sermaye, kar, pazar altyapısı olmıyan “yapay bir kurumlaşma”, zorla bile olsa varlığını sürdürmez. “Mağrur bir tavırla, ifade edelim ki sadece islami esaslı yaygın çeşitlerimiz (dini, siyasi, iktisadi, kültürel, fıkıhi ve ilh.) 5.000’ni çoktan geçmiştir.”⁷

Yaşamaktayız ki; geleneksel sanatlarda dahil, farklı bir toplum yapısını (şariat düzenini) güdümliecek her türlü ekonomik altyapı, uzun bir süreç içinde ve klasik **takkiye** yöntemleriyle yaşama geçirilmiştir.

⁵ ATALAYER, Faruk. Age, sf.79.

⁶ KIZILIRMAK, Ali. Süreç Nedir?, sf.12, 1986. İST.

⁷ BÜYÜKALTUN, Abdullah. Bildiri, İma., Hat. Yap. Der., 1990, Ankara.

“Şu anda, Türkiye’de ne var. İrşat var, tebliğ var, hakkı söylemek var... Cihat kafirle olur. “Daha vakti var.”⁸

10 yıllık bir süre üzerinde, yasal destekle korunarak sanat alanında geleneksel emek yetiştirmenin ideolojik gerçeği, uzun süreci, oluşumun çok riskli maliyetinin göze batırmak tutumu, bir görev, erdemli bir görev olmaktadır.

4- HANGİ KÖK?

Geleneksel eski olandır. Tarihtir. Kısaca içinden çıkıp-gelinen “**kök**”dür. Türk Kültür ve sanatında İslamiyet öncesimi, yoksa İslamiyet sonrasımı geçmiş olarak, kök olarak ele alınacak? Ya da Geleneksel Sanat dalları hangi tabana oturacak? Gelenekciliğin, ideolojik geçmişi, kuşkusuz Pan türkizm, Pan İslamizme kadar gider. Ama, 1940’lı yıllardan sonra, Şoven-milliyetçilik İslamiyet öncesi gelenekleri baş tacı ederken (1940-60 arasında Sovyetlerden yüzlerce yazı, makale, kitap çevirisi, türk mitolojisiyle ilgili ilk denemeler vs.), 1970’li yıllardan sonra İslamiyet olgusu da, ideolojinin içinde eritilerek Türk-İslam sentezi örgüldü. Zaman zaman kökdendincilik de milliyetçiliği benimsedi. Kısaca her iki kanat, sonuçta **araplaşma** ve **köktendinci emparyalizmde** karar kıldı. Böylece tarih, kök, gelenek, İslamiyet sonrası **sanatlarla** (Hat, tezhip, cilt, minyatür, tekstil, Ebru v.s) sınıflandırıldı. “Kökümüz sözcüğüne yaslanarak, etrafımıza kalın bir yöresellik duvarı örmek niye? Yoksa, bunun ardında gizlenerek, şu endişe verici istek ve özlemler mi dile getirilmek isteniyor?

- Evrenselliğin kökünü kurutmak,
- Çağdaş uygarlığın kökünü kazımak,
- Gerçek aydın, bilim adamı ve sanatçıların köküne kirbit suyu eklemek,
- Kökten dinciliğin kökünü sulamak.”⁹

⁸ Prof.Dr.COŞAN, M.Esad. Konuşma metni, 26 Mayıs, 1990, Cumhuriyet.

⁹ Prof.AKÇI, Saim, M.S.Ü. Devlet Konservatuvarı, 15.09.1995, Cum, Makale.

5- GELENEKSELLİĞİN BİLİMSEL TABANI

Bir toplumdaki “olumlu” geleneklerin sosyolojik, psikolojik, etik, estetik ve ekonomik önemini asla unutmuyor ve tartışmıyoruz. Ama, geri bir zamanı, tüm yapısıyla “hortlamayı” erekliyen yapay gelenekçi gelişmelerin “ideolojik kandırıcılığını da” belirtmek ve iletmek gerekiyor.

Bir geleneğin olumlu (pözyitif) olarak varlık değerini sürdürmesi;

- a) **Geçmiş Zamanı** (hem enerji, hemde yapı olarak) **taşıması,**
- b) **Üretim yada ürün olarak, varlığını geri bir biçimde sürdürebilmiş olması,**
- c) **Üretici güçler açısından, teknik ve teknolojinin** (malzeme, araç - gereç, kol emeği vs.) **eskimesi,**
- d) **Geçmişde egemenlik varlığı** (egemen üretim biçiminde yer alıp) **kazanmış olması,**
- e) **Üretim ilişkileri açısından işlevini yitirmesi** (lokal ve kapalı ekonomi-pazar ilişkilerini aşamamış olması),
- f) **İkincil ve ayrı bir işlev** (belgesel, tanıtıcı, turistik, moral, tarihsel, sosyolojik bağ vs. gibi) **değeri yüklenabilir olması gerekmektedir.**

Bu niteliklere haiz görüşler, inanışlar, doktrinler, alışkanlıklar, kültür form ve normları, sanat ürünleri **gelenek** olarak yaşam bulurlar. Halbuki Geleneksel Türk Sanatları bölümlerinin yapılanmalarındaki bölüm ve dallar, bilimsel hiçbir gösterge değeri taşımamaktadır. Belli bir ideolojiye hizmet değeri içeren, siyasal örgütlenmelerin pazarına yörunğesine su akıtan, doğrudan Osmanlı hanedanına hizmet vermiş sanatlar kurumlaştırılmışdır. “Kitap sanatları adı altında toplanabilen hat, tezhip, minyatür, cilt, ebru gibi sanatlar Osmanlı döneminde, egemen bir sınıfın sanatı olarak dikkati çekmektedir.”¹⁰

“Halı, çini, kitap sanatları, saray ve çevresine hitap eden sanat

¹⁰ ÖZTÜRK, İsmail. Geleneksel Türk El Sanatlarına giriş. Sf. 107, 1994.

dalları olmuşlardır.”¹¹

“Yani, Güzel Sanatlar Fakültelerinde ardı ardına açılan “**hat-tezhip-çini-ebru-minyatür** vs.” bölümleri asla raslantısal değildir.

Geçmiş dönemin, halkı sürü, “teba-kul” sayan yönetici sınıfa ait sanatlarının, bilinebilirliği sıkıntısı, isim enflasyonununundan da anlaşılmaktadır. Türk Sanatları, Anadolu Türk Sanatları, İslami Sanat, El Sanatları, Halk El Sanatları, Turistik El Sanatları, Küçük El Sanatları, Geleneksel Sanatlar, Geleneksel Türk Sanatları, Geleneksel Türk El Sanatları vs. vs...

Eğer yapay geleneklerin ideolojik özü kavranır ve anlaşılırsa, Geleneksel Sanatlarımızın üniversiter düzeyde nesnel değerlendirmesi ve yapılanışı doğru tabana oturur.

Günümüzdeki üniversiter Geleneksel Türk El Sanatlarının bilimsel, sosyal ve tarihsel bir gerekliliği yoktur. Siyasi iktidar mücadelesi veren bir ideolojinin (ideolojilerin), sanat alanındaki “zorlamalı uzantılarıdır.”

Geriyeye dönüş veya geriyeye dönüş özelemlerinin, yoğun bir propoganda süreci ile, ideolojilerini özümsemiş **insan üretim ilişkilerini** örgüledikleri, buna paralel yoğun para-üretilmiş mal çevresinde **pazar-üretim araçları** ağı ürettikleri, yadsıması olanaksız gerçekliktir. Buna bağlı olarak; 1) Yeni bir tarih anlayışı (Kurtuluş savaşını, gerekçelerini ve sonrasını karalayıp-kötülüyene,... 2) Dil dönüşümü (Arapça ve Osmanlıca çizgisinde,... 3) Harf değişimi (Arap yazısına dönüş,... 4) Arapça kökenli okuma-yazma sıçraması (Kuran kursları, İmam Hatip Liseleri-Anadolu Liseleri, İlahiyat Fakülteleri, Geleneksel El Sanatları Bölümleri ile,) ... 5) Özel tarikat mahalleri, toplantı salonları, şeyh-şih-hoca malikaneleri. büyük çarşı-pazar örgütlenmesini de içine alan camiler, kontrol dışına çıkmış dev vakıf yapılanmaları, folklorik örgütlenmeleri (ayinler, mehter takımları, otağ şölenleri, diploma törenlerine kadar genişletilen mevlüt toplantıları,... 6) Osmanlı ve dini müzik etkinlikleri... 7) **Geleneksel Sanat Eğitimiyle de** sanat-kültür-magazin-moda-medya gereksinimlerinin

¹¹ ÖZTÜRK, İsmail, Age, sf.108.

karşılanıp-kadrolaştırılması... Bu kısaca sayılanlar, **geriye dönüş özlem** ve **girişimlerinin** ekonomik ve kurumsal göstergeleridir (kuşkusuz izlenebilen legalize olmuş kısmının.)

6- GELENEKCİLİĞİN İDEOLOJİSİ

Pan İslamizm, Pan Türkizm, Yeni Osmanlılık, Türk-İslam sentezi v.s. hep milliyetçilik-İslamcılık ideolojileriyle, tüm bileşimlerini örgülemişlerdir. “Araplaştırma” ideolojilerin ortak niteliğidir. Geleneksellik de, bu ideolojilerin **önyargılı** üniformasıdır.

Ne denli Türk, Geleneksellik, Tarih, İslam kavramları kullanılırsa kullanılsın, ideolojilerin geçmişe yaklaşımı yüzeysel olup, **tabulaştırma** çizgisindedir. Geçmiş, tarih bu ideolojiler için **Bedevi-Arap** tarihselliğini övme ve yüceltme biçimindedir. Bu öykünme öyle keskin ve dokunulmazdır ki, **kökdendinci emperyalizmin** ve şoven milliyetçiliğin tüm verileri, her söyleminde bunları yansıtır.

Bilimsel temelden, tarihsel gerçekliklerden ve özgün içerikten yoksun “kökdendinci emperyalizmin” ideolojisi; gelenekselliği “kullanılabilir” bir işlev olarak erekleştirir. Özellikle sanat alanındaki verileri, estetik biliminden, sanatsaldan teknik ve teknolojik gelişmenin bireysel özgünlüğünden daima uzaktır. (Buna zorunludur yoksa geleneksel niteliğini yitirir.) Tarihe (tarihsel sanatlara) yaklaşımı ise hem tekyanlı, hemde abartılı bir öykünme olarak, bilimselliğe ve gerçekliğe **tam karşıdır**. Tarih, abartılı-masalımsı kahramanlıklar dizgesi olup, Türk geçmişinde özellikle “Araplaştırılma” dilimiyle ilgilidir. (Son ortallise Türk tarihi kitapları, hep İslamiyet Tarihi ağırlığıyla yazılmış olması, asla rastlantı değildir.)

Gelenekselliğin, tarihselliği-sanatsallığı hem **donmuş** (kurallara bağlanmış), hem **bitmiş** (mükemmel-erişilmez), hem **kutsal** (göksel-yakıcı), hemde **dokunulmaz** (tabu-günah) kılındığından, evrensel değildir.

Geleneksellik donmuşdur; çünkü eski kural ve yaptırımlarına, uymak zorunludur. Geleneksellik bitmiştir; çünkü hem dışına çıkılmasına izin verilmez, hemde eski bir ekonomik düzenin yapılaşması

olarak gerekliliğini yitirmiştir. Geleneksellik kutsaldır, çünkü o, geçmişin “tanrının yeryüzündeki gölgesi” olan zümrelere aittir. Dini inanışları denetlendiğinden, kullaştırmanın “uhrevi” gereçleridir. Geleneksellik dokunulmazlıktır; çünkü tekrarı zorunluluk olan ve “dinen içazet” verilmişliği ile dışındaki herşeyi kirli-yabancı-günah ve şeytani saymadır.

Aşırı petrol gelirleriyle, “ticari-tecimen anamalcılığı” aşamıyan ve **otoktonizm** mahkumu olan kökdendinci emperyalizm, kendi pazarına, iktidarına ve ideolojisine hizmet üretecek “**eğitilmiş eleman**” gereksinimini, Geleneksel Sanatlarla karşılamak çabasındadır.

Kuşkusuz, ırkçılık ve dincilik ideolojilerine, geleneksel sanatlar, a) propoganda-ajitasyon olanakları, b) rant esashlı çalışan pazarında da, görsellik öğelerini düzenleyip-üreten bireyleri yetiştiren bir işlev yüklenmiş durumdadır.

Anti-demokratik şiddetin tüm dinamiklerini içinde barındıran, Araplaştırma ideolojisine, Geneksel El Sanatları “nasıl takılmışdır?.” İslam öncesi Türk kültlerini, Anadolu kültlerini yok sayıp, salt Osmanlı Saray sanatlarını, “varlık değer” kabul etmek, kökdendinci emperyalizmin tipik göstergesidir. Tüm geçmiş tarihimizin, tekstil, taş, maden, cam, deri-kemik, toprak ve doğal atık (kabuk-saz vs.) malzemelere dayalı el sanatları, hele çok tanrılı, islamiyet öncesi sanatları, Araplaştırma ideolojisinin işine yaramaz. Gerçek amaç, çağdaş sanatımıza kaynak-taban kazandırmak değildir. Tarih bu ideolojiye göre “İslamlıkla” başlamaktadır. Tarih de o’dur, kökte o’dur. Bu yüzden “**Gelenekselden Çağdaşa**” görüş ve bildirimleri, sanat eğitimimizde yer tutamamıştır. Alternatif olamamıştır.

7- BİR EL YAZMASI RESİM EĞİTİMİ KİTABI:

Yapay geleneklerin, sanat alanındaki örgütlenmesinin süreci hayli uzun. Anıtkabiri bile bir “yabancılaşma abidesi” sayan ideolojinin, tipik göstergelerini, 1950’li yıllarda net görmek olası. (DP iktidar dönüşümü, özellikle bu ideolojilerin legalize olduğu başlangıç

yıllarıdır.) Bu tarihlerde yazılan, el yazması bir kitapdaki ilginç alıntı, makale ve ekler, şoven milliyetçiliğin, köktendinci emperyalizmin net niteliklerini sergiliyor.

Yazar: Ömer Ağartı. Dönemine uygun bir üslup kullanmış. El yazması kitabın adı, “Resim Sanatı, Tarihi Terbiyesi ve Metodu” İlkokul öncesi resim eğitiminden, perspektiv, anatomi bilgilerine kadar ilginç, yararlı, dürüst ve kapasiteli. El yazısı kullanmış.

Kendine ait olmıyan yazıları yazar olarak, tarih olarak yer yer belirtmiş. Bazı alıntılar sadece tırnaklanmış. Alıntıların felsefe ve ideolojisi, yazarı endişendirmiş olmalı ki, kendi görüşlerini özel olarak “kendi kanaatim” diye belirlemiş. İçeriği ile kitap, dönemi açısından hayli tutarlı ve zengin. Yazar bazı “sanat meseleleri” ile ilgili konuları açıklarken döneminde yazılmış kitap ve makalelerden yararlanmış. İşte özetle bizi, bu yorumlarda kullanılan alıntı ve geniş aktarımlar ilgilendirdi. Bazı yazılar, kesilmiş gazete küpürleri olarak, talirsiz isimsiz verilmiş. İçerik tutarlığına bağlı olarak, yazarın kendi öznel koşullarının etkisiyle bu alıntıları yaptığını sanıyorum.

Amacımız kitabın tanıtımını yapmak değil. Kitaba alınmış bazı fikirlerle, hem ırkçı, hem islam sentezlerinin, 1950 özel dönemecindeki verilerini değerlendirmek. Çünkü yine aynı dönemde çıkan gelenekselliği daha farklı anlıyan grupların, ne yazık ki zaman içinde eriyip-kaybolmaları, 1950’li yılları daha önemli yapıyor.

“Biçimci, neme gerekçi, gelenekçi sanat anlayışına...() halkın heybesinde, kiliminde ve giysilerindeki folklorik motifleri tuvale aktararak, köylü urbasını herhangi bir niteliksiz insan figürüne giydirerek, halk sanatı yaptığını savlıyanlara... karşıyız.”¹²

Zor, zılgıt, takip, hapis, nesnel tutumdaki sanat anlayışını yokederken, gelenekselliği ideolojik propoganda olarak kullananların anlayışlarını, 1980 darbesi ne yazık ki kurumlaştırmıştır. Bu yüzden, el yazması kitapdaki birçok alıntıyı, yapay gelenekçi görüşün incelenmesinde kullanmayı yeğledik.

¹² Yeni Dal Grubu Bildirgesi. 1959 (Cum.Der.Sf.486,1995)

8- GELENEKSELLİĞİN İDEOLOJİK GÖSTERGELERİ

Geçmişe özlem duymak.. Geçmişini tanımak... Geçmişini bilmek. Geçmişinden yararlanmak... Geçmişini yorumlamak.... Çağdaş bileşimleri, geçmişinden türetmek... Geçmişinden çıkıp, yeniyi yaratmak.... Kısaca **Gelenekselden Çağdaşlığa**... Ama geleneksel sanatlar, iktidar mücadelesi yapan bir ideolojinin propoganda malzemezi olursa, salt onun pazar ilişkilerine uygun adam yetiştirirse; özünde ne sanat, ne estetik kaygı olamaz.

“Bu millet, Kuran kursları için İmam Hatip Liseleri için vardır.”¹³ Genel Başkan İ. Solmaz böyle diyor. Sanatı da bundan, inançdan, dinden bağımsız görmesi olası değil. (Aksi, inancının ve ideolojisinin reddidir.)

Bilimsel açıdan geleneksellik; akılla **geçmiş zaman, geçmiş mekan, geçmiş teknik** bileşim ve bütünleşmesidir... Uymak zorunluluğu olan “kalıp-değerler, kurallar” toplumsallığıdır... Bu kemikleşmiş yapı, özgür-özgün sanat, bilim ve yaşam merkezlerinin eylemleşmesini sağlayamaz. (Aksine, engel olur.) Ama geçmiş bir düzeni hortlatmak isteyen ideolojilerin özlem ve ereklerine **tam denk düşer**.

“Kutsal ve uhrevi olan geleneksel sanatlarımıza rağmen, modern sanat iğrençlikleri, ahlaki çöküşün, deccalın alametleridir.”¹⁴

8-a) GELENEKSELLİĞİN İDEOLOJİSİ, BİLİMSEL TARİHE KARŞIDIR.

Tarihi, kahramanların eksiksiz-kusursuz armağanı olarak görmek, gelenekciliğin bir niteliğidir. Asiller, hanedanlar, krallar, şeyhler, halifeler... Sanatda bu yöneten, egemen zümrelerin kusursuz göstergeleridir.

¹³ SOLMAZ, İ. İm.Hat.Lis.Mez.Gen.Bşk., (Cum. 7 Ağustos, 1995)

¹⁴ TAMKOÇ, Vehici., Deccal Alametleri, (Mak. Kaynaksız. 12.07.1957. Ö.Ağartı)

“Sinanın azmi ve padişah Süleymanın fedakârlığı ile() muhteşem eser meydana geldi... yükseldi.”¹⁵

Bu ideolojide sanat-bilim objektif gerçeklere değil, orta ve alt kesimin pahallılık ve düşkünlükten bunalmış psikolojilerini okşayarak, tanrısal yeteneklerin masalımsı-palavralarıyla örgülenir. Kahraman ve tanrısal yeteneklerin meydana getirdikleri öylesine anıtsal, öylesine “muhteşem”, öylesine erişilmez ki, ancak “tekrar ve taklit” edilebilirler. Ya da onlar gibi yapılırsa, ancak “mükemmellik” elde edilebiliyor. Bu gelenekselliğin ajitatif söylem biçimidir.

Kuşkusuz bu anlayış, önceden belirlenmiş, “kaderi” çizilmiş geleceğin, ancak ve ancak **tekrar** edebileceği felsefesine dayanır. Çünkü “tarih tekerrürden ibarettir” mantığı, siyasi iktidar kavgası veren ideolojilere, yoğun propoganda malzemesi sağlar.

“Nasıl İslamiyet son din ve Hz.Muhammet son peygamberse, ananevi Türk-İslam sanatı da kaideleri, hendesesi, terkipleri ile mümtaz ve mükemmel olup, tekamül sırlarına vakıftır. Yeni, modern arayışlara lüzum yoktur. Allah sanatkar dehaları ve akılları zamanında yarattığından (bu son din oluşun hakikatidir.) yenileri beklemek, beyhude olup vazife onları idame ettirmektedir.”¹⁶ Kökdendinci ideoloji, iktidar savaşımında tanrıyı, dini bile ereğine araç etmekten çekinmemektedir.

Bu büyüleyici, inanç okşayıcı, kutsal duyguları pekiştirici yaklaşım, gelenecciliğin tipik niteliğidir. Aynı kitapdan, İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun tarih ve kaynağı belirtilmemiş bir makalesi tas-tamam aktarılmış. “Mimaride Türk’e doğru demek, mimari geleneklerine doğru demektir. Bu gelenekleri nerede bulacağız. Bütün tarih boyunca araştıracağız. Gelenekler teknik değişmelere rağmen değişmeyen şeylerdir. Camilere, medreselere bakacağız. Türk, mabedini kilise gibi değil, cami gibi yapar. Türk medresesi, manastıra hiç benzemez. Türk

¹⁵ AĞARTI, Ömer. Resim Sanatı, Tarihi, terbiyesi. Tekniği ve Öğretme Metotları, El yazması, sf.26.

¹⁶ AĞARTI, Ömer, Age., sf.40, (Kaynaksız, yazarsız, tırnak içinde alıntı.)

zindanının köşesi değil, cenneti alanın bir parçasıdır.”¹⁷ Gelenek, değişmez. Arayıp bulacağız. Nerede? Türk tarihinde. Türk Tarihinde, “cami ve medreselerde” sınırlı. Bilim dışı, tarihi gerçekleri rastgele kullanan, inançları silah olarak ileri süren, salt ajitasyon amaçlı, tipik gelenekçilik ideolojisinin yansımasıdır bu belirlemeler.

8- b) GELENEKSELLİK, TÜMDENGELİMCİ AKLA, AKIL GÜCÜNE DEĞER VERİR.

Şoven-milliyetçi, kökdendinci ideolojiler, salt akıl gücünü önemser, “aklı, Allah’ın insana bahsettiği zihin gücü” olarak görürler. Eskiye, geri bir düzene öykünmek, akli gücüne dayanmayı zorunlu kılar. “Akıllılık, bir manada saçma ve modern düşünce ve fikriyattan kaçmaktır. Çünkü, akla uygun olan, hakikat olanıdır.” (Sf.34)

Geçmiş, elle tutulur-izlenir olarak varolmuşdur. Akıl “veri değerlendiren” biliş yetisidir. Zeka ise, yaratıcılığın biliş gücüdür. Öngörmek, sezme, yeni durumu hızla kavrayıp- karar üretmek gibi yetiler (ki zekanın nitelikleridir), geçmiş bir düzeni özleyip-mücadelesini veren ideolojilerin işine gelmez.

“Akıllı olan, modern zevzekliğine garkolmaz. Çünkü Hz.Allah’ın Türk’e büyük bir lütfuda, akıl gücüdür. Ananevi sanatlarımızı akıl ile tahlil eder, Türk’ün özünde akıl ile temerküz edebiliriz.”¹⁸

8- c) GELENEKSELLİK, TUTUCULUK, ZORBALIK VE IRKÇILIKDIR.

Malzeme, teknik, kural ve hüner olarak, “eskiye bağlılık” geleneksel olanı, zorunlu olarak “muhafazakar” (muhafız bekçi anlamına gelir.) yapar. Eskiye dönüş, kuşkusuz zorla, yasayla, güçle olur. Gelenekselciliği savunan her ideoloji zorunlu olarak, hem eskiyi

¹⁷ AĞARTI, Ömer, Age., sf.34, (Kaynaksız, Makale. İ.H. Baltacıoğlu.)

¹⁸ AĞARTI, Ömer, Age., sf.40, (Kaynaksız, yazarsız, tırnak içinde alıntı.)

abartarak-yalıtarak savunmak, hemde durumunu zora-güce başvurarak yerleştirmek gereğini; kofluğundan ve zayıflığından dolayı daima duyar. (Yakılan filimler, kırılan büstler-heykeller, yakılan kitaplar-kitaphıklar, yüzleri kazınan-boyanıp-parçalanan eski eserler, tükürülen heykeller, yakılıp-yıkılan binalar hep bunun yansımasıdır.)

“Mükemmeliyet, mutlakiyet ve tamamiiyet sübut ve istikrarına haiz Türk İslam sanatı, modernlik mikrobundan kurtulmadan, onu yokeyleyip cehenneme zebun etmeden Türk sanatı olamaz.”¹⁹

“İslam, tasviri menetmekte, Türk sanatını nasıl yabancı tesirlerden kurtarmışsa, modernlik yasaklanmalı, tüm husule getirilenler yakılıp-küleylenmelidir ki, Türk sanatı yeniden uhrevi ve mücerred sahasına dönsün.”²⁰

El yazması kitabın 37. sayfasında, Suut Kemal YETKİN’in “Ar.24 kısaltması ve Öz Sanat telakkisi ve Türk Sanatının Mahiyeti” başlıklı bir makalesine yer verilmiş. Yazıda:

“Türk Sanatının başlangıçtaki vahdetine, İslamlık tasviri menetmek sureti ile ve Türk sanatını yabancı tesirlerden kurtarmak sureti ile onun kendi hakiki sahası olan mücerred sahaya dönmesine imkan vermiştir.” denilmektedir.

Toplumu afyonlamak için, tutuculuk, zorbalık ve ırkçılık gelenekselcilik ideolojisinin nitelikleri olmaktadır. Bu tutucu, gerici, zorba ve ırkçı felsefenin bir yansımasıdır, çağdaşlığın reddidir.

8- d) GELENEKSELLİK, ÇAĞDAŞLIK DÜŞMANLIĞIDIR

Tutuculuk ve ırkçılık, milliyetçi-kökendinci ideolojilerin, varlık kazanmak uğruna, çağdaşlığa olan düşmanlığını ve çağdaşlığın kirlilik ve ahlaksızlık olduğunu söylemleştirmeye kadar gider. Çağdaşlığın (ki 4. boyut zaman enerjisinin, yaşanan dönemde paketlenip-maddileştirilmesinin) **red**’di...

Geçmişin, kusursuz bir tabloyla **yüceltilmesi**, geçmişin

¹⁹ AĞARTI, Ömer, Age., sf.32, (tırnaklanmış alıntı.)

²⁰ AĞARTI, Ömer, Age., sf.36, (tırnaklanmış alıntı.)

tekrarı ile sanatsal yaşamın kurtuluşunun tek ilaç olarak ileri sürülmesi, **önyargılı - boş önermeler-** tanımlamalarla şişirilip-ajite edilir.

Çağdaşlığa düşman olmanın ideolojik gerekliliği ise; ekonomik-politik açıdan bunalmış ara ve alt sınıfları sömürmek ve gütmek ve kendi yanlarına çekmek-taban oluşturmak gerçekliğidir.

Çağdaşlığı, “özden sapma, geçmişden kopma, yabancı hayranlığı-taklitçiliği” sayan gelenekselcilik, “zaafını” geçmiş egemen sınıfların sanatlarına **tapınç** biçiminde bağlanıp-savunmakta bulur. El yazması kitapda, İ.H.Baltacıoğlu'nun makalesi, bu ideolojilerin tüm verilerini sergiler.

“Anıtkabiri reddedenler, bunları katakomba, lunaparka, Akropola benzediği için reddettiler... (Çünkü) Halbuki Anıt Kabir projesi Türk değildi.” (Sf.35)

“Tanzimat, Türk'ün bu yeryüzünde Türkünkünden daha üstün bir din, ahlak, hukuk, sanat, felsefe ve terbiye kültürü varolduğuna inanmakla başlar. Tanzimatla birlikte Türk'ün bütün gelenekleri gibi, mimari gelenekleri soysuzlaşmıştır.” (Sf.35)

“Ama o aralık siyasi kaderler o derece meşum, aydınların aşağılık duygusu o derecede kuvvetli idi ki...”

“Türk'ün Osmanlı ile ulaştığı İslam sanatı, hakiki Türk sanatı olup, kural ve kaideleri bellidir.”²¹

“Türk'ün ruh-u sanatı, modernizmi izlemek değil, hattı, hak'kı, tezinatı, tezhip ve halkariyi taklit ve tekrardan geçer.” (sf.32)

“Modernlik demek, Türk harsından, ananelerinden ayrılıp, ahlaken soysuzlaşmış, ihanete garkolmuş demektir.”

“Sermayesi, işvebaz- cilvebaz kadın gibi olan modern sanat, Türk-islam sanatları çöksün diye içimize sokuşturulmuştur. Hakkı, zina eden kadının cezasıdır.” (sf.32)

Çağdaşlık düşmanlığının alternatifi, geçmiştir, kökdür. Ama bu konuda demogoji ile Türk adı kullanılır. İslamiyet öncesi Türk'lük yok sayılarak, Araplaştırma sonrası sanat, kökün başlangıcı yapılır.

²¹ AĞARTI. Ömer, Age., sf.32, (tırnaklanmış alıntı.)

İ.H.Baltacıoğlu'nun makalesinin devamını yoksa, ayrı bir kişiye mi ait olduğu belli olmıyan, tırnaklanmış yazılarda, geçmiş öğülüp-yüceltilerek, çağdaşlık reddedilir.

“Mazisiz hal, halsiz istikbal yoktur.” Bugün, dünden gebe kalan ve yarına şişen bir halden başka nedir?”

“İstikbal tepesi, mazi kaidesi üzerinde yükselir. Gelenekçilik ile yenicilik aynı şey değildir. Mesele, eski sanat örflerini diriltmek... geleneklerine sarılmak, bunları bir daha elden bırakmamak, milli süreyi bulmaktır.”

“Türk Mimarı. Gelenekten ayrılma.”(Sf.35-36)

Kısaca özetlersek modern sanat “zevzekliktir, kirliliktir, tarih ve kök düşmanlığıdır, işvebaz kadındır, soysuzluktur, ahlaksızlıktır vs. vs..” İşte gelenekçiliğin, yeniye yönelik tanımlamaları.

Gelenekselcilik, yüzyılımızın bunalım ve kirliliğini çağdaşığa yükleyip çözümü geçmiş egemen sanatlara öykünmekte bulur.

“Hat ve tezminat karşısında da, bir heykel bir peysaj karşısında olduğu gibi bedii zevk, vecdü istiğrak duymak mümkündür.” (sf.36)

“Latince kutsal bir yazı değildir. Bir satır yazı manasına gelen HAT kutsaldır. Çünkü Hz.Allah'ın buyruğu olan Kuran Arap harfleri ile ifadelenmiştir. Dolayısıyla hat kutsal bir değer kazanmıştır. Bu yüzden hat'tı kutsal bir sanat kabul etmek gerekir.” (sf.39)

Öykünme, eski egemen sınıfların sanatına **tapınmaya** kadar uzanır. Eski-geleneksel sanatlar yüceltilir, kutsallaştırılır. Ulaşılmaz, “mükemmel” olarak eski, “göklere” yükseltilir. Elyazmasındaki Esat Serezli (tarihsiz ve kaynaklı) imzalı, Süleymaniye Cami ile ilgili bir makale, tamamen aktarılmış. Yazıda; “Türk zeka ve dehasının, bir daha ulaşılmaz, ne gibi harikalar yaratmağa kadir olduğu, bütün dünyaya tanıtılmış oldu.” (sf.26) denilmektedir.

Tarihsel-eski olana, ırkçı yaklaşım öyle abartılır ki yazar ilk İslam sanatını “üslupsuz” bulur. İrkçı-milliyetçi bir anlayışla, Türkler ile İslam sanatının “değer” kazandığını vurgulanır. İlk “İslam sanatı üslup vermiyor. İslam sanatında üslup yok...() Türkler bir nehre benziyor...() Yerleştiği yerlerde başka bir kavimle karşılaşılıyor... Bunların karışmasından üslup doğuyor.” (sf.10) Böyle heyecanlı ırkçı

söylemlerle, “ulusal gurur” şerbetlenir.

8- e) GELENEKSELLİK, ELEŞTİRİYE KARŞIDIR.

Eskiye bağlılık, eskiye öykünme, eskiye tapınç, eskiyi savunma ve yüceltme; idealize edilmiş yapıyı dokunulmaz kılar. Çağdaşlığın bir başka niteliği olan **eleştirme, eleştirilme** niteliklerinden, geleneksellik kendini koparır, yalıtır. Çağdaşlığı reddeden geleneksellik, asla kendi bireysel-koplungsal dünyasını eleştirmez, eleştiremez. Her eleştiri; hainlik, dinsizlik, tarih-din düşmanlığı, yabancı hayranlığı, soysuzluk olarak damgalanıp, korku ve ölüm ortamı yaratılarak, eleştiri yolları tıkanır.

“Tanzimat devri öldürücü şüphe, aşağılık duygusu devridir...() Yabancı hayranları Türk eseri yerine gotik kilisesi yaparlar...” (sf.34)
“Modernlik yasaklanmalı, tüm husule getirenler, yakılıp küleylenmelidir ki...” (sf.36)

“Tenkit adı altında, geleneksel Türk sanatlarına hasmane saldıran soysuzlar, tezinatın, minyatürün, hattın, ebrunun muhteşem hakikatinden yeise kapılanlardır.” (sf.13) Yaratıcılığın nesnel bir niteliği “kendini eleştirebilme benliğine sahip değildir.” Bu yaratıcılığın **çekirdek gücü** olarak, toplumsal-bireysel eleştiriye açık olmak niteliği, ilerleme ve çağdaşlaşmanın acımasız yolu olup, geleneksel anlayışlarda asla yoktur. (Doğrucası yasaktır.)

“Geleneksel eğitim, tutucu kalıplanmış, bağımsız düşünen yaratıcı ve özgün olmaktan çok, eğitimini tamamlamış bireyler yetiştirmektedir.”²²

Din konusunda, yeni bir yaklaşım getirdiğini iddia eden, Hürriyet yazarlarından Y.N.Öztürk, gelenekselliğin doğmatizmini şöyle belirler. “Cüce ruh, ya eskiyi putlaştırıp yeniye sövecektir, yahut yeniye putlaştırıp eskiye küfredecektir. Başka türlü yaşyamaz.” (Hürriyet, 18.8.1995, Makale)

Her yeni gelişme, değişme, ilerleme ve dönüşmelere karşı,

²² ROGERS, Carl. Le Develeppement de la Personne. Dunod, 1972.

geleneksellik zarar göreceği-kalıplarının kırılacağı yokolacağı, içinin-palavralarının anlaşılacağı korku ve yozluğu ile eleştiriden ya uzak durur-yok sayar, yada hırçın, saldırgan olarak karşı çıkıp, yoketme yolları dener.

8- f) GELENEKSELLİK YABANCI DÜŞMANLIĞIDIR.

“Yabancınnın sanatı cenneti âlâ değildir. Tekniğı alına.” (sf.35) Gelenekciğin ideolojisi, yabancı düşmanlığı ile beslenip-azmanlaşır. Yaratıcılık ketlenip, tekrarlar kutsandığı için, teknik gerilik, kaçınılmaz olarak “ithal tekniğı” dayanır. Dolayısıyla “yabancıya hayır, tekniğı evet” ünü tekerlemesi doğar. “Kubbelerin alemlerindeki Türk’lüğü unutanlara rağmen, batıdan teknik hünlereri almak, hüsnü tercihtir.” (sf.32) “Türkün bütün kültür gelenekleri gibi, mimari gelenekleri de soysuzlaşmış, yabancı gelenekleri camileri, türbeleri, sebilleri, saray ve evleri sömürmiye başlamıştır.” (sf.33)

Eskiye körlemesine bağıllık, geleneklere tapınma, onları yüceltme, kaçınılmaz olarak; yeni teknik ve teknolojik üretimin tüm yollarını tıkar. Çağdaş teknik-teknolojik gelişmelerden **salt kendince kullanım değeri olanlara** yeşil ışık yakar. “Batının yaşamı, ahlakı, sosyal ilişkileri, sanatı, kültürü bize gerekli değildir, salt teknikleri alınmalı” propogandasının çok yaygınlığı, gelenekselliğın etki gücünü gösterir.

Gelenekselliğın felsefi ve ideolojik yapısı, eski dönem pazar ve üretim güçlerine dayanmışlığı; onu hertürlü entellektüel ve evrensel dünyaya karşı hem düşman, hemde tutucu kılar. Böylece denetlediğı kitleleri çağdaş dünyadan yalıtır.

Akılın olanları değerlendirmek, savunmak, saklamak (muhafaza etmek) gücü, idealize edilmiş ve mitleştirilmiş geçmişle, tarihle kaynaştırılınca, ortaya zorbalık, fanatik tutuculuk, despotluk hatta faşizan bir yapı çıkar. Buda kaçınılmaz olarak çağdaşlığın reddi ve diğler toplumlara düşmanlığı doğurur.

Bu ideoloji, kurumlaşıp örgütsel yaygınlığa ulaştıkça, hiç bir

eleştiriye hak tanımaz, kendi dışında her şeyi dinsizlik, milliyetsizlik, hainlik, ahlaksızlık ve **yabancı hayranlığı** olarak damgalar.

Gelenekselliğin retotik merkezi, çağdaşlığın inanç, ahlak ve tarihsel tüm değerleri yokettiği noktasına oturtulmuştur. Bu merkezin itici gücü ise, geçmişü yücelten ve toplumu eskiye kilitliyen, yabancı düşmanlığıdır. Umberto Eco, bunu; “Geleneksellik modernin reddini şart koşar ve yabancı düşmanlığına dayanır...” diye belirtir.

Yoğun ekonomik kriz, “tatminsiz” ve durumu kötüleşmiş orta sınıflar, politik dejenerasyonun yarattığı kirlilikler, iyice düşkünleşmiş alt sınıflar ortamında birden türeyen **asalak ve asla üretici** olmıyan yeni sömürgeci, yabancı düşmanlığını, gelenekselliğin diriltilmesi için yoğunca kullanırlar. Buda “yabancı kültüre, sanata hayır, tekniğe evet” felsefesini örgüler. Bunun sonucu, kaçınılmaz olarak, her yabancıyı, her ulusu düşman sayan bir psikoz oluşur. “İslamın İslamdan başka dostu yoktur” gibi felsefeler, bu psikozu besler. Böylece kapalı toplumda, egemenlik pekiştirilmiş olur.

Üretken olmıyan, asalak-sömürgeci bu zümreler, geleneksellik adı altında geçmiş elit-aristokrat ve egemen sınıfların tüm değerlerinin korunmasını, yeniden yaşama geçirilmesini, ideolojik gösterge olarak sürekli kullanırlar.

Geleneksellik, kaba bir **popülist** söylemi, propoganda malzemesi olarak, yoğunca kullanır (popülizm, ulusal gurur ve inançları istismar ederek çalışır.) Böylece yaratıcılık, düşünce özgürlüğü, bireysel özgünlük ketlenir. Gelenekselliğin söylem dili bile, **asla farklı bir format ve kodları** kabul etmez (ederse kendini inkar durumuna düşer.) Akılla denetlenen, hep kendi kendini yineleyen dar, sığ ve eski kalıplar, kurallar, ölçüler, şemalar ile eleştirisel düşünmeyi, özgür yaratmayı boğmak temel erektir.

“Tüm geri, zorba ve faşist yapının ilk unsuru, geleneksel kültürdür.” (Umberto Eco)

“Eski ve ananevi sanat yolundan gidenler (ki romantizm ve realizm mesleklerinin tezadıdır.), bu sanatta muasirine ve ahlaka numune-i imtisal olacak kaide, kemal-i hüner ve ehliyet bulurlar.”(sf.32)

“Türk’ün ruhu sanatı, modernizmi izlemek değil, camiyi, hattı, hak’kı, tezinatı, tezhip ve halkariyi taklit ve tekrardan geçer.” (sf.32)

“İslam sanatının, kendinden gayrı dostu olamaz” (sf.32)

8- g) GELENEKSELLİK YARATICILİĞA KARŞIDIR

“Yaratmak Allah’a mahsusdur. Öyle olunca, ruhu sanat taklit maharetine müncer olup kalır. Başka hüneri yoktur.” (sf.32)

“Türkün Osmanlı ile ulaştığı İslam Sanatı, hakiki Türk sanatı olup, kural ve kaideleri bellidir.” (sf.32)

“Eski ve manevi sanat yolundan gidenler (ki romantizm ve realizm mesleklerinin tezatıdır), bu sanatta muasırine ve ahlaka numune-i imtisal olacak kaide, kemal-i hüner ve ehliyet bulurlar.” (sf.32)

“(Hat), bu yazının bünyesinde dercedilen bütün tezinat hep hendese-i esada, mütenazım kilitler, düğümler, kenetlerdir.” (sf.36)

“...Türk sanatı dünyanın en orjinal bir sanatı gibi tecelli eder.” (sf.36)

Klasik anlamı ile yaratıcılık, eskinin içinden çıkan, ama eskiden her bakımdan farklı bir nesnelliktir. Eskinin değişmesi, dönüşmesidir. Yeninin örgülenmesidir.

İdeolojik olarak varoluşunu gelenekçiliğe dayandıran ırkçı-kökendinci anlayışlar, kaçınılmaz olarak eskiyi, eskinin kural ve ilkelerini savunup-yüceltmek durumunda kalır. Kaldı ki, geleneksel olan “zaten” geçmişte tekrarlamak durumundadır. Çünkü geleneksellik, aynı zamanda **kapalı, kapanmış** bir yapıdır. Geleneksellikde, hem yapıcı, hem seyirci, görmeyi öğrendiği şeyi, başka bir deyişle ne görmesi gerekiyorsa onu, **görmek ve göstermek** zorunluluktur.

Bir şey gösterilir duruma gelmeden önce, ne gösterdiği gösterecek bireye öğretilmiştir. Kalıplanmış, kurallaşmış, genel geçerliliği olan pekçok biçimsel çözüm, nesneyi o gözle görmek isteyenler için, basma kalıp bir rahatlığı, güvenilirliği oluşturur. Gelenekselliğin **kapalı-kalıplanmış** yapısı, zamanla hiç

değişmeyen bir alışkanlığı temsil eder. Yasalı, kurallı, düzenli yapı, hiç kuşkusuz insanı geçmişe bağlar ama yaşamı, yaşanılan anı ve geleceğin tohumlarını soyutlaştırıp-dar alana yoğunlaştırdığından, **bozucu, engelleyci, sert sınırlar** oluşturur. Başka sanat alanlarının varlığını, bu yapısından dolayı ya ketler, ya yokeder... Kurgucu ve kurallı olduğundan özgür yaratıcılığa yaşam şansı tanımaz.

Gelenekselliği kullanan ideolojilerde, eski yeniden daha üstün, daha “muhteşem” ve ulaşılmaz olarak gösterilir. Böylece eskiye öykünme, inandırma ve bağlanma yaratılır. “Hilkatin yaradılışında bu duygu ezeli olarak görmek lüzumunu hissediyor...() Aralarında yüzlerce senelik fark olmasına rağmen bir evvelkinin daha üstün oluşu, başka ne ile kastedilebilir.”(sf.3)

“Giden geleni aratır” deyişinin, kültürel-sosyal-siyasal yaşamımızdaki etkinliği, eskiye tapınan söylemlerin ne kadar yaygın olduğunun bir göstergesidir.

“Gelenekselliği araç olarak kullanan ideolojilerde, özellikle kökdeninci emperyalizmde, güzeli varetmek, tanrının bazı bireylere verdiği özel hakdır. “İlk insan Hz.Adem olduğuna ve şeytandan üstün yaratıldığına göre, kuvvetle tahmin edilebilir ki Allah onuda güzelliği görmek ve sevmek duyguları ile mücehhez etmiştir..” (sf.3) “Tabiat ve beşeriyetteki azameti farkedemiyenlere ananevi sanatçı vasıtası ile görebilmeyi ulaştıran Allahın ezeli ve ebedi bir yadigarıdır.” (sf.3)

Yaratıcılığı engelliyen pekçok faktör, geleneksel sanat eğitimiyle bireye yüklenir. (Yada aksi verilmez.) “Birey yanlış yapmaktan, eleştirilmekten, yalnız kalmaktan, (kendine ait fikri olan her birey, bir kişilik, otomatik olarak bir azınlıktır.), gelenekleri bozmaktan, değişiklik önermekden, yasa ve kurallara karşı gelmekden, alışkanlıklarının rahatlığını yitirmekten, son olarakda, gerçekten yaratıcı kişi olmaktan korkar.”²³

“Gelenekselleşmiş kültür ve sanatın bireye, yaratıcılık açısından verebildikleri veya daha değişik bir anlatımla akıl-duygu-sezgi tabanlı, geleneksel yapım sürecinin bireye kazandırdıkları

²³ KOBERC, D.BAGNALL, J.The Univerbal Traveller, California, 1992, sf.14.

şunlardır;

- Taklitcilik,
- Geleneksel olandan seçmecilik,
- Varolanı değiştirip-deneyerek, düzeltme, düzenleme,
- Başka kültürlerden ödünç alma (çalma),
- Yap-bozla şekillendirme”.²⁴

9- SONUÇ

Hem iç, hem dış güçlerce, “**yeşilhat**” projesine uygun, 1980’li yıllarda üniversiter düzeyde, yaşama **tepeden inme** yerleştirilen Geleneksel Sanat bölümleri bir ideolojinin kurumlaşması olmaktadır.

Yıllık 5.000 baskı çeşidine ulaşan, Vakıf yapılaşmasıyla onlarca tirilyonluk nakdi sermaye akışı olan yeni bir zümre; “itaatkar, mazbut, mümin”, geçmiş ve göçmüş sanatlarda ustalaşmış, teknik düzeyde kuralları bilen, eleştirici olmıyan, çağdaşlığa düşman **kadrolar** gereksinimini karşılayacak kurumlara kavuşmuş görünmektedir.

Özünde kökdendinci arap ırkçılığına dayanan, saldırgan bir ideolojinin takkiye yoluyla pekçok sanatçı ve aydını yumuşatıp-korkutduğuda bir gerçektir. Kimi demokrasi şaklabanlığından, kimi yaratılan ölüm ortamından korkarak, gelenekselliği savunup, hatta uygulamalarına sokuşturduğunu, inanç satan ve din ticaretine kayan sanatçılar türediğini görmek, çağdaş sanatın handikaplarını anlatmaya yeter. Sanatçı ve aydınlarımızın “harcı alem” tarafsızlık ve demokratlık (!), soyut “düşünce özgürlüğü” gibi “nemelazımcı” tutum ve davranışları, sıkı bir alt yapı ile örgütlenmiş kökdinci emperyalizmin yükselişine, “bile bile verilmiş ödümler” olmaktadır. Sanatçı ve aydınlar, “briç masasının centilmenlik konuşmalarından” vazgeçmelidirler. Unutmamalıdır ki “avanın hükmü insafsızdır.” (Zamanın kararı acımasızdır.)

Bilgi Denel, Temel Tasarım adlı kitabında klasik anlamı ile yaratma sürecinin “1) Varolandan yeni özgün değerler üretmek, 2) Hiç yaşanmamış, yeni özgün değerler üretmek” olduğunu vurgular. Bu

²⁴ ATALAYER, Faruk. Tasarım Teorisi Notları, 1994, sf.38, Eskişehir.

süreçler geleneksel sanat üretimlerinde yer almaz.

Geleneksellik, yaratıcılık (ki bu kelimenin kendisine bile karşıdır.) yerine, çağdaş sanat düşmanlığı, yabancı düşmanlığı ile **tekrarlığı** kutsallaştırır.

Zor, güç, korku ile ortamını körükler. Kişiliği, kimliği gerçekden **estetik yaşama** kilitlenmemiş pekçok kentsoylu aydın, bu korku ortamında, “çaktırmadan” renk ve yer değiştirir.

“Güce tapan, halkı beğenmiyen, halkdan kopmuş, esen egemenlik rüzgarlarına çok kolay uyan, kökeni genel olarak küçük kentsoylu olan aydınlar, yarıbağımlı toplumlarda çoğunluğu oluştururlar.” (A.Kızılırmak, sf.16) Bu kaypak aydınlar, sömürge ideolojinin ekmeğine bal-kaymak sürerler. Baskı-zor ortamında aydın ve sanatçılarımızın;

- a) Geleneksel sanatlara hepten karşı olanlar,
- b) Geleneksel sanatlara hepten bağlı olanlar,
- c) Korku ortamından dolayı, geleneksel sanatlara giderek ağırlık verenler.
- d) Yaratıcı bir kişiliği olmadığı için, güçlenen ırkçılık ve kökdendincilikde ün, servet arayanlar,
- e) Geleneksel sanatlara popülist ve formalist olarak yaklaşanlar olarak belirmektedir.

Bu grupların tamamı dolaylı veya direkt olarak ikdidar mücadelesi veren ideolojilere yardımcı olmaktadır. Gerçek yaratıcılık için gerekli olan, “gelenekselden çağdaşa” anlayışının yaşam bulamaması, bu açıdan anlaşılır olmaktadır.

Günümüzde ırkçı-dinci bireşimler için oluşturulan ortam ve pazar ilişkilerini, bu yapının ardına gizlenen ideolojileri açığı çıkarılmadan, sanat yaşamımızın bulanıklığı dağılmayacaktır.

En bilgisinden en ilkeline, insanın maddeye eklediği her enerji “emek”dir. Harcanan işgücünde “emek-zaman” yoğunluğu olarak üretilenin “değişim değerini” yaratır. Bilgi ve teknik örgüsü arttıkça, “kaba emek” giderek “kalifiye emeğe” dönüşür. Kalifiye emek; edinilmiş **eski bilgiyi** çok duyarlı kullanan “uzman-usta emek”dir.

Tekrarlarla varlık kazanır. **Eski bilgiyi**, farklı, özgün ve yeni değerler oluşturacak biçimde kullanmak ise **yaratıcı emeği** oluşturur. Yaratıcı emeğin, özel olarak kullandığı bilgi ise **estetik bilgidir**. Maddeye, estetik bilgi bir uzman-usta duyarlılığı ile aktarılır. Eski, denenmiş, kurallara bağlanmış estetik bilgi ve değerleri, olduğu gibi ve değiştirmeksizin kullanan geleneksel sanatlarda emek, asla yaratıcı değildir. Ustalaşmış, kalifiye bir emektir, ama ereği geçmişi tekrarlama ile sınırlıdır. Geleneksel sanatları güdümliyen ideolojilerde zaten yaratıcı emeği değil, uzman-usta emeği istemektedirler. Çünkü, yaratıcı emek maddeyi-eski bilgiyi estetik değişim değeri biçimde bir **billurlaşma**, bir **can-ruh** kazanma niteliğine sıçratır. Bu ise yeni olan, **özgün olan, biricik olandır** ki, gelenekselliğin tam “zıttıdır”. Kısaca, üniversiter düzeyde geleneksel sanat eğitimi, belli odaklara ve pazara usta-emek yetiştirmektedir.

Buna karşın, sanat yaşamımızın yeni bir ivme kazanması, kendi kökleri içinden doğum yapması ile olasıdır. Sanat yaşamımızın özgün ve ilginç bir yapıya kavuşması, geçmişe bağlanıp, ama geçmişi aşması ile olanaklıdır. Geçmiş bilen, ama geleneksel olmıyan kişilikler, geleneksel sanat eğitimiyle varolamazlar..

Son söz; Sanatsal yaratıcılık, yada yeniyi varetme süreci, **ölümü yenmek, ölümsüzlüğü** üretmektir. Halbuki geleneksellik, ölümü, hiçliği, yokolmuşluğu **tekrarlamaktır**. O geçmişde **donmuş zamana** bağlanmaktadır.

Irkei-kökendinci ideolojinin, bireylerde **ciddi kimlik parçalanması** yarattığı, yadsınamaz bir gerçekliktir. Gelenekselliği, **araplaştırma** ile sınırlıyan ideolojilerin yaptığı aş, sanat yaşamımız için irkei, zorba, saldırgan ve kökdendinci tohumlar içermektedir. 1950’li yıllardan beri **çok düzenli** şırınga edilen bu ideolojiyi görmemezlikden gelip, geleneksellik kavramının “masumiyetine” sığınmak, diyeti çok ağır olacak bir hatadır. Çünkü tarihi, kahramanlıklarla, araplaştırma ile sınırlıyan, yaratıcılığa ve yabancıya düşman, salt kendi değerlerini kutsayan, bir ideoloji, zalim, zorba, yıkıcı ve irkei olmaya daima mahkumdur. Zorunlulukta, onun

asimilatör hedefini yaratır. Kimliğinin, bireyin elinden alınması, zorla-kutsama ile yabancı bir kimliği benimseme; bireyi kendine yabancı kılar kendiyile barışık olmıyan, kültürel olarak köleleşmiş-kullaşmış kişilik örgütler.

Arap-islam dışı her kültürü ve kültür nesnesini, **put-küfür, zındıklık, fitne ve kafirlik** sayan, kökdendinci-ırkçı emperyalizmin, işlevine, geleneksellik bir ideolojik elbise olmamalıdır.